

der Gerefor-
en kant des

kens in meê-
van natuur en
pro memorie

slacht.

De. Bos keert
K. »dat ons
n wordt, en
tam van ons

orstelling zou
ag van een
bij ons niet.

r. K. schreef
artikelen is".
Dr. K. dan
gemeene ver-

lasteraar.
mand die dit
d terstond op
et ge gaarne
zou u eer
het donkere

neer.
n het bezwaar
plaatsen der
onze Formu-
ren vergaderen
der geloof-
beeld geeft,
is, maar van
afgekapte, en

volle toe, dat
e op dit punt
ingegaan, en
denkbeelden
het Lichaam
nische bijeen-
f verkoren,

etterdaad nog
richten.
etterdaad de
en bijdrage

ten beginnen,
n het aange-
te waardeeren
bleem op te
teek te geven,
oplossing te

e waarlijk de
aat en de
ogen heeft.
questie in
n lichaam,
en organisatie
ing? En zoo
vergadering,
of bijeenvoe-
e organische
Christus tot

meê dan nog
oe de geloof-
en Lichaam
ganisch deel
aldien er niets
ing van losse

ichtige vraag
hepping van
loor gaat, of
t wordt.

ste. Zie het
lijk ook onze
shaliosasthai
er één hoofd,
d, doen uit-

m die triom-
legkundig en
gaat niet in

dat in sinds
het voortleef-
tkennen. Hij
dvoed is het
s verdronken
en, dat in de
behouden is,
rioren gingen
lacht zijn af-

r immers geen
e, noch hij
nschelijk ge-

hierin dan niet
toekomst, en
geredden ten
geslacht be-
alle verlore-
eenmaal die
e Zondvloed
bracht?

s Davids ge-
erige spruiten
et alsoo, dat
het tijds uit
i het geslacht

er staat, dat
zijn, ook als
a kalen stam

geoorloofd,
dat hij ver-
ijn bedenkin-
theologische

Schijnbaar tegenstrijdig.

Men vraagt ons, of het niet strijdt, dat we, sprekende over het Sacrament in het gemeen, schreven: Het Sacrament sterkt niet het geloofsvermogen, maar het actueel geloof; — ennochtans later op den Kinderdoop komende, betuigden: De sterking kan bij het kind natuurlijk niet plaats hebben in het actuele geloof, dat er nog niet is, maar moet plaats hebben in het geloofsvermogen.

Metterdaad schijnt dit te strijden, maar wie scherp ziet, merkt toch al spoedig, dat dit niet het geval is. Stel er is een gemeente ten plattelande, die bestaat uit de kom van het dorp, uit een buurt vóór de kom, en uit het vlakke veld met hier en daar een huis, dan is het geheel natuurlijk, dat ik van iemand die in de buurt voor de kom woont, de een maal u zeggen zal: »Hij woont niet in het dorp», bedoelende: »maar in de voorbuurt», en de andere maal even beslist: »Hij woont hier niet, hij woont in het dorp», daarmee willende zeggen, dat hij niet in het veld, maar in het bebouwde gedeelte woont.

En zoo nu ook is het hier. »Geloofsvermogen» kan in tweeërlei zin genomen, of in dien van het Latijnsche *potentia*, of in dien van het Latijnsche *facultas*. In het eerste geval beteekent het, wat wij noemen: *het zaad*, in het andere: de *kracht* die in het zaad schuilt. Nu kan het *zaad* als zoodanig natuurlijk nooit vermindert noch vernietigd worden, maar wel kan de *kracht* die er in schuilt, en er uit zal komen, versterkt.

En zoo nu ook is beide volkomen juist. Eenerzijds, dat het geloofsvermogen (als *potentia* genomen) nooit versterkbaar is, en anderzijds, dat het geloofsvermogen, als in zich bezittende de geloofskracht (*facultas*) wel terdege versterking kan ondergaan.

Het ligt er nu eenmaal toe, dat onze taal voor zulke fijne onderscheidingen het rechte woord mist.

Timotheus.

Een zestal weken geleden zond de uitgever van *Timotheus* ons eenige nummers van dat *geïllustreerde tijdschrift* ter aankondiging.

We onthielden ons daarvan voorhaands, wijl we niet gewoon zijn te recenseren om maar een recensie te geven, doch metterdaad om een oordeel te vellen, dat het publiek helpt om zich te oriënteren.

We wenschten af te wachten, in wat geest dit tijdschrift op onze »jongelui» zou pogen in te werken.

Thans eerst kunnen we hier iets meer van zeggen, en dan ontbreekt het ons allerminst aan lof voor de wijze waarop deze uitgave is opgevat.

Er is blijkbaar naar gestreefd, om de platen geen bijzaak te laten zijn, maar op dit gebied iets te leveren, dat niet het goede, zoo al niet met het beste in het buitenland wedijveren kan. En voor onzen schrillen tijd is dit reeds veel. In vroeger dagen waren wij de leermeesters van Europa, ook met de graveeraars. Thans kunnen we weinig anders dan nabootsen. Of ook *elkeits* uit het buitenland laten overkomen. Dit heeft dan wel de schaduwzijde dat het bijna altoos Engelse figuren zijn die voorkomen, maar ze zijn ten minste niet aanzien waard.

Ook de tekst die de platen verzelt heeft veel waardoor hij zich aanbeveelt. Niet langdradig. Genueg afwisselend. Stichtelijk en toch niet kloosterachtig. Proza en poëzie dooreen.

Ook de maatregel om de advertenties niet in het korp, maar als bijvoegsel op te nemen, is nutteloos.

Jammer slechts dat zooveel goeds aan het eind toch weer bedorven wordt door Schriftbeschouwingen, die ons *vooral* verbieden dat tijdschrift in onzen kring aan te bevelen.

De uitgevers zullen ons toestemmen, dat in alle periodieke literatuur, die onzerzijds uitkomt, de hoofdvraag altoos is en moet blijven, of de waarheid naar de Schrift er zuiver in geleerd wordt.

En dit nu is hier niet het geval.

Nadat toch in No. 13 reeds op bedenkelijke wijze over de kerk gesproken was, meer in den toon en geest der *Plymouth-brethren*, dan in den geest der Reformators, wordt in No. 15 zoo breed en omstandig en zonder verblooming het *Chiliasme* geleerd, dat we metterdaad niet verstaan, hoe de uitgevers een tijdschrift van zulk een strekking aan een Gereformeerd weekblad ter recensie zonden.

Nog tweeërlei komt van Jezus, zoo wordt er geleerd, staat ons te wachten, eerst in de *licht* en dan tot *dese aarde*. Dan volgt het rijk van den Antichrist. Daarop het duizendjarig rijk met de Joden, zelfs die der Tien stammen, in Palestina. Dan barst de ongerechtigheid nogmaals los, om nu eerst finaal bedwongen te worden. En zoo eerst komt de nieuwe hemel en de nieuwe aarde.

Gelijk men ziet, is het *Chiliasme* hier zoo kras geleerd, als het slechts even kan, en dat dit ook den geachten schrijver geen bijzaak is, blijkt wel uit de zwartwetter letter, waarmee hij zijn stuk besluit, ons verzekende dat dit nu eigenlijk de hoofdzak is, waarop van Genesis 1: 1 tot Openbaring 22: 21 alles moet uitloopen.

Nu treden we hierover in geen geding.

Genueg, dat het feit geconstateerd is, hoe dit tijdschrift over deze dingen leert. En daar nu redactie en uitgever weten, hoe beslist en volhardend de Gereformeerde kerken steeds al zulk *Chiliasme*, als vleesche-lijk en ongestijld, verworpen hebben, gevoelen zij zelve, hoe onmogelijk het voor ons is, zulk een tijdschrift zoolang het zich leerstellig niet anders openbaart aan onze Gereformeerde jongelingschap aan te bevelen.

Moge de aanbeyling spoedig kunnen volgen.

Rectificatie.

In het Gereformeerde Volksblad komt een kleine onnauwkeurigheid aan ons adres voor, die we de redactie verzoeken te willen rectificeeren.

We lezen daar:

Ja, als wij hierbij letten op de verschillende Uitgevers, die *Standaard* en *Herant*, tijdens hun bestaan reeds gekend hebben, zouden wij bijna geneigd zijn te zeggen, de *Herant*, die zeve nog maar sedert 1878 tot rust ten deze gekomen is, heeft vóór 1878 waarschijnlijk ook minder aangename ervaringen in dit genre opgedaan; ervaringen, die haar tot levenswijze ook in administratieven zin brachten, en uit wier schat zij thans anderen zegent.

Dit zeggen berust op drieërlei misverstand.

1° heeft de tegenwoordige *Herant*, gelijk die in 1878 haar loop begon, niets hoegenaamd te maken met het vroeger onder redactie van wijlen Dr. Schwarz opgerichte weekblad van dien naam. Dat weekblad is indertijd aangekocht door een combinatie, die in haar statuut zich het recht voorbehield het toenmalig weekblad de *Herant* te veranderen in een dagblad. Dat is op 1 April 1872 dan ook geschied. Daarmee verdween dus de toenmalige *Herant* voorgoed en geheel en kwam er de *Standaard* voor in de plaats. *Standaard* kwam er van geheel andere zijde een tweede *Herant* uit, die eveneens weer onderging. En eerst zes jaren later is toen, geheel buiten alle vroegere combinatie om, een gansch nieuw weekblad opgericht, dat evenzoo den titel van de *Herant* voerde en nog voert, maar dat niets hoegenaamd met de beide vorige in 1872 en in 1874 ondergegane weekbladen uitstaande heeft.

2°. Moelijkheden of onaangenaamheden met uitgevers heeft noch de vroegere *Herant* of de *Standaard*, die er voor in de plaats kwam, noch de tegenwoordige *Herant* ooit gehad. Van 1870—1887 is met den heer Kruyt steeds op de meest aangename wijze samen gewerkt, en toen hij zich terugtrok, had de scheiding op volkomen vriendschappelijke wijze plaats, gelijk sinds dien tijd ook de verhouding met den heer Wormser als uitgever niets te wenschen overliet.

3°. Zelfs wat de drukkerij aangeht, hebben we nooit op contractuele moeilijkheden gestuit. Van 1870—1894 zijn de drie bladen, waarvan hier sprake is, steeds gedrukt bij de *Ned. Stoomdrukkerij*, volgens contracten die als zoodanig geen geschil opleverden. Ook bij het overgaan naar een andere drukkerij in 1894 waren er geen contractuele moeilijkheden.

We stellen er prijs op, dit hier te constateeren, opdat wel uitkome, dat de hoofdredacteur van ons blad, hetzij in deze zijne qualiteit, hetzij als hoofdredacteur van andere bladen, zich nimmer over contractuele moeilijkheden met uitgever of drukker te beklagen had.

KUYPER.

De bepaling van den diensttijd der ouderlingen historisch eenigzins toegelicht.

II.

De Nederlandsche Gereformeerde Kerken hebben, sedert zij samenkwamen om hare inrichting gemeenschappelijk te ordenen, van den aanvang af als regel aangenomen, dat er periodieke afreding zijn zou van ouderlingen en diakenen. Dit blijkt uit de Acta van hare algemeene vergaderingen, uitgegeven, zooveel mogelijk naar de oorspronkelijke bescheiden, in de Werken der *Marnix-Vereeniging*, Serie II, Deel III (ook afzonderlijk, onder den titel: »F. L. Rutgers, Acta van de Nederlandsche Synoden der reedsie eeuw»).

Reeds door de niet-officiële vergadering van hare leiders en woordvoerders, welke omstreeks 3 November 1568 te Wezel gehouden is, en waarvan de besluiten door of vawege 63 hunner onderteekend zijn, werd te dien aanzien uitgeproken (Cap. V, art. 17; a. w., blz. 27):

»Behalve dat er aan den dienst van Ouderlingen en Diakenen toch reeds dagelijks voorkomende moeilijkheden verbonden zijn, springt ook bovendien in het oog, dat zij, die in deze hunne roeping en tijd lang getrouw zich betoonen hebben, zulks niet kunnen doen, zonder juist daardoor in hunne bijzondere zaken groote schade te lijden; daarom is het naar ons oordeel dienstig, dat er jaarlijks een nieuwe verkiezing plaats hebbe: in dier voege, dat na afloop van een jaar of zes maanden (al naarmate blijken zal wenschelijk en mogelijk te zijn) het halve deel van zijnen dienst ontslagen worde, en in hunne plaats anderen verkozen worden om niet de overigen die nog aanblijven over de Kerk opzicht te hebben. Evenwel met dien verstande, dat het den Kerkeraad vrijsta, de Ouderlingen en Diakenen, die het meest geschikt en bereidwillig zijn, te vragen en te verzoeken, het volgende halve of geheele jaar (naar gelang de Kerkeraad goed vindt) de Kerk nog in hunne roeping te dienen»).

Daarna werd door de eerste Synode, die in 1571 te Emden gehouden is, te dien aanzien bepaald (art. 15; a. w., blz. 62):

»Ieder jaar zal het halve deel zoowel van de Ouderlingen als van de Diakenen veranderd worden, en zullen in hunne plaats anderen genomen worden, die desgelijks

h. »Praeter una quae quotidia accidunt difficultates, ipsa etiam res divina Seniores et Diaconos qui in vocacione sua aliquando ita entierunt, non nisi magno rei domesticae dispendio hoc ipsum laetare; prout velle censum et quantum non eorum fiat electio: ita ut exacto anno vel sex mensibus (prout res et opportunitas postulabit) dimidia pars ab officio relaxetur, atque alii in eorum locum deligantur qui cum reliquis adhuc remanentibus ecclesiae praeficiantur. Ita tamen ut liberum sit Consistorio Seniores et Diaconos nuncius adveniens et promissum voluntarii relaxare et prout ut dimidium vel integrum annum (prout Consistorio videbitur) ecclesiae in sua vocacione inseruare»).

eenen tijd van twee jaren dienen zullen; met vrijlating echter van de Kerken, vooral van de Kruiskerken, om, in overeenstemming met hetgeen haar dienstig en noodig is, dien tijd hetzij langer of wel korter te stellen»).

De hierop volgende Provinciale Synode van Holland en Zeeland, die in 1574 te Dordrecht bijeenkwam, besloot eveneens (art. 31; a. w., blz. 137): »Der vercooren Dienaeren [nl. Ouderlingen en Diakenen] half deel sal alle haers verindert worden na wtwijlen des 15 artikels [der Emdensche Synode]»).

Desgelijks de Nationale Synode, die in 1578 te Dordrecht gehouden werd (art. 13; a. w., blz. 239): »De verkoren Ouderlingen ende Diakenen sullen twee jaren dienen welker halfue ghetal alle iare sal verindert worden, ende andere op de voorschreuen wyse beroepen sullen niet ghelycker conditie in hare plaetse werden gheset. Maer soo vele de heymelicke ghemeynten aengaet, of die dese ordeninghe niet en konnen onderhouden dien wordt vrybeyt ghelaten: den tyt na haren noot ende gheleghentheit te vercoorten ofte te verlengen. Waeroutr soo eenighe swaricheyt ontstaet die sal van de classe gheoordeelt worden»).

Wederom in denzelfden geest de Nationale Synode, die in 1581 te Middelburg samenkwam (art. 19; a. w., blz. 383): »De Ouderlingen ende Diakenen sullen twee iare dienen, ende alle iare al thulue deel verandert ende andere inde plaetse gheseteld werden, ten ware dat de gheleghentheit ende profijt eenigher Kercken anders verijchte»).

En daarna bleef de bepaling woordelijk dezelfde, op de Nationale Synode te s-Gravenhage van 1586 (art. 19), en op die te Dordrecht 1618 (art. 27); gelijk zij ook nu nog aldus luidt.

Duidelijk is dus, dat op dit punt alle vergaderingen der Nederlandsche Gereformeerde Kerken van den aanvang af geheel eenstemmig geweest zijn.

Hieruit echter mag nu geenszins worden afgeleid, dat zij zulk een regeling eenvoudig van elders, b. v. van de Franse Kerken of van Genève, zouden hebben overgenomen, zonder dat zij ook zelve hare aandacht daarop vestigden en zich van het vóór en tegen behoorlijk rekenschap gaven. Integendeel, telkens hebben zij dit laatste wel moeten doen. Immers, ook in haren kring is het gevoelen, dat ouderlingen en diakenen niet moeten, afreden, hier en daar wel eens in praktijk gebracht, en verdedigd, en op kerkelijke vergaderingen aan de orde gesteld.

Ten bewijze volge hier de mededeeling van hetgeen er met betrekking tot dit punt in onze Kerken is voorgevallen, vooral in de 16^e eeuw; een geschiedkundige herinnering, die tevens dienstig is om de zaak zelve des te beter te doen beoordeelen.

In de eerste plaats moet hier dan gelet worden op de Nederlandsche vluchtelingenkerk, die in 1550 te Londen gevestigd is, en die in den tijd dat het kerkverband der Nederlandsche Gereformeerde Kerken tot stand kwam, tevens den tijd waarin Alva's druk het verblijf in Nederland voor Gereformeerden bijna ondragelijk maakte, juist bijzonder talrijk was.

Deze Kerk had geen periodieke afreding van ouderlingen en diakenen. Reeds in 1560 werd door hare predikanten, blijkbaar ten gevolge van oppositie, over deze regeling gehandeld; waarbij de bestaande toestand door hen werd goedgekeurd, met uitvoerige opgave van de gronden, die zij daarvoor meenden te hebben. En daar niet alle andere, in Engeland aanwezige, Nederlandsche vluchtelingenkerken zich hiernaede vereenigden, terwijl bovendien de Kerken van hetzelfde kerkverband, d. i. de Nederlandsche kerken in het algemeen, op hare Generale Synoden de bedoelde afreding in de Kerken-ordering opnamen, hebben in Engeland de zoogenoemde »Colloquia» (veelszins overeenkomende met onze Classen) van de daar bestaande Nederlandsche Kerken telkens weer over dit onderwerp moeten handelen.

De archiefstukken, waaruit de kennis van dit een en ander geput wordt, zijn door Prof. J. J. van Toorenbergen uitgegeven in de Werken der *Marnix-Vereeniging*, Serie III, Deel I (»Geschiedenissen ende Handelingen die voornemelijk aangaen de Nederlandsche natie ende gemeeynten, wonende in Engeland ende int bysonder tot Londen»), en Serie II, Deel I (»Acten van de Colloquia der Nederlandsche gemeenten in Engeland, 1575—1624»). Daaruit nu komt het volgende hier in aanmerking.

Bij het jaar 1560 staat in de »Geschiedenissen ende Handelingen» (a. w., blz. 34—40; ook te vinden in de »Acten van de Colloquia», a. w., blz. 128—134):

»Daer-en-tusschen namen de Gemeenten van vreemdelingen zeere toe binnen Londen, en om de zelve te beter in haere plicht te houden, zo hielden de duitsche [d. i. Nederlandsche], fransche en italiensche leeraers een maendelicke byeencomste die »Caetus» wierde genoemd.

»Daer wierden (aengaende de regeringhe der Kerke) dry vragen voorgesteld, en aldus verstandelijk van de broeders beandwoord.

1°. »D'eerste, welck de beste verkiezinghe van Dienaeren des Woords, Ouderlingen ende Diakenen zij» enz. (welke vraag hier kan blijven rusten, daar zij met de periodieke afreding niet rechtstreeks samenhangt).

2°. »D'andere, of de diensten des Ouderlinghschaps en des Diaconschaps sodanich sijn, dat die daertoe beroepen ende bequaem ghehouden werden, in de selve dienste haer leeflaeghe moeten volherden, oft tot datse hooger van den enen dienst in den anderen gevoordt worden. Oft datse, sulcx

3°. »Singulis sanctis dimidia pars huius Seniorum tum Diaconorum multibor, acitis in eorum locum alios qui iudem bonumque inveniunt, relicta tamen facultate praestantibus sub gratia constituti, vel longioris vel brevioris temporis libertate, pro eorum commoditate et necessitate»).

versoeckende, al sijne daertoe bequaem, daer van moghen verlaten worden.

3°. De derde is, oft niet beter en sij (neemt datter somtijds wisselinghe gheschiede) dat sulcx niet just jaerlijcx en gebeure, maer alleenighe alst den noot verreyt ende eenighe gewichtige redenen sulcx voordoren.

»Aengaende d'eerste vraghe»).

»Aengaende d'andere vraghe oft d' Ouderlingen en Diakenen in de dienst behoorden te volherden, ofte niet etc. Wij achten sulcx den Gemeenten seer nut, ende de weerdigheyt sulcker ampten seer betamelijck, en dattet meer Gods woord ghelijckelich is in sulcke diensten te blijven, dan die te verlaten ofte te verwisselen. De redenen ons daertoe bewegende sijn dese:

1°. Het blijft uit vele plaetsen des N. Testaments, dat in d' eerste Kercke de dienste des Woords en Ouderlinghschaps sulcke gemeenschap met elckanderen hadden, dat de Dienaeren des Woords onderwijlen Ouderlingen ende d'Ouderlingen bisschoppen oft Herders genoemd werden, 1 Petr. 5: 1, Act. 20: 28.

2°. Die in de dienst des ouderlinghschaps oft diaconschaps langhe getrouwelickgedient hadden, en wierden niet afgeset, maer opgeset tot den dienst des Woords, als Stephanus en Philippus. Men vind niet dat ymand afgeset sijl dan Nicolaüs om sijner ongetrouwichheids wille. Apoc. 2: 15.

3°. Men vind ook niet dat ymand in dese diensten gheset word voor eenen tijt. Paulus vermaent die van Ephesus, namelijk de Ouderlingen etc. acht te nemen op haerselven en op de cude etc. sonder haer eenighen tijt te bestemmen hoe langhe. Hij en troost ooc nergens de Dienaers met de hope dat haren dienst niet lange en sal dueren, maar veel eer vermaentse tot volherdinghe.

4°. Paulus, 1 Tim. 5: 11, vermaent de jonge weduwen van den dienst af te laen, mita datse, begeerende te houwen, denselven lichtelijck verlaten. Daarmede te kennen gevende datse in dien dienst behoorden te volherden, ende so dit plaetse heeft in den dienst der Diaconissen, veel meer dan in hooger diensten, daer van wy nu spreken.

5°. Ende hoewel dese dienst met het ambt der Leviten int Oude Testament in alles niet over een en comt, nochtans so heeft God welken leeren dat die in Goddelijcke dienste gestelt sijn, deselve niet en behooren te verlaten, maer veel meer dat men se in den dienst onderhoude, op datse in den selven onbeconincert mochten volherden. Ende hoewel t' volc van onse tijden door armoede oft andersins daer in te cort comt, so dat den noot verscheiden dwingt den dienst te verlaten, om hare familie voor te staen, so en volghit daer uit niet dat het dienvijl verwisselen der Dienaeren profitelijck sijl, en dat het niet beter en sij in den dienst altijd te behouden, die men daer toe bequaem ende getrouw vind.

6°. Gelijc in politijckes saeken en ambachten niemand lichtelijck leerknechten aen en neemt, ten sij datse hen verbinden ettelijcke jaren in haren dienst te volherden, opdat de meesters niet alleen moeyte, maer ooc profijt daer van mogen hebben, als sy des handels ervaren sijn, also ist ontfijelijck veel meer reden dat de culde des Heeren niet met jaerlijckes nieuwsleerknechten gedient werde, maer met lieden, die in sulcken ampt wel ervaren ende beproeft sijn, toensinders die de schapen kennen, ende van de selve bekend sijn. Ende gelijck t' in een schip ter zee niet genoegh en is eenen goeden piloot te hebben, ten sij datter bootsgezellen sijn, die weten hoe sy des piloots ordinaentien volgen sullen, ende mede verstant hebben somtijds aen t' roer te staen, sonder dewelcke het schip lichtelijck in tempest te cort soude comen, also en een Gemeente, die veel onversende tempesten onderworpen is, niet sonder groot peryckel geregeert worden van anderen, dan die inde oeffeninghe sulckes ampts blijven, waer in men dagelijcx toeneemt ende nimmermeer volleert is.

7°. Niemand en is met de conste geboren, maer door oeffeninghe krijght men hervarentheit: so ist ooc in den dienst Gods; daer een werck dijkijls onderlaten wordt, en weder van nieuws begonnen, daer comt men seldom tot perfectie van t' selve. De vruchten des velds, dijkijls afgecort ofte verplant, verliesen haeren wasdom, en daer comen geen vruchten af.

8°. Dat sommige meenen dat door jaerlijckes verwisselinghe vele totten dienst souden bequaem gemaect worden, sij sijn bedrogen: want hietoe dient eerst dat men van Gode met sonderlinghe gaven des H. Geests voorsien sij, dewelcke gaven door d' oeffeninghe versterckt moeten worden. Ende ist saecke dat Gods gaven verscheyden sijn, ende dat ele lid d' ooge niet en can wesen, so ist bijkelijck dat elck lidmaet der gemeente met somtijds int ampt te stellen, en weder af te stellen, daer toe niet bequaem en can ghemaect werden.

9°. De gene die weet dat hy noch dienen moet, houd en maect hem altijd veerdig tot den arheyd, staet nae toeneminghe in evarentheyt, t' welc noch meer gheschieden zoude, so sy verwachten tot hooger ampt opgeset te worden. Maer de gene die de corte verlatighe verwacht, ist datter verwarriingh voormet, hy soeckt al uitstel om andere die na hem konen den last te laten, hemselven onlastende. Uit welke oorsaek dijkijls het quaet opgeroyt [d. i. sangezet] wordt, en in t'laetse is quaet overvallen, dat in t'eerste met cleenen arheyd had mogen nedergeleyd en verdent [d. i. uitgedoofd] worden; en also word het werck der consistorien en kerkeleijcke swarigheden op malckanderen ghehoopt, en somtijds so verlanckert, datse sonder peryckel niet en connen gemeestert [d. i. verholpen] worden.

10°. Het gebeurt somtijds dat oude handelingen der consistorien wederom opgerept worden, oft dat ymand uit malitie soeckt eenich oordeel van gelijcke saecke

etc., om also te doen strijden het oordeel van de gene die nu dienen, tegen d' andere die te voren ghedient hebben: als dan de Dienaers dijkijls gewisselt sijn, en de voorgaende handelingen niet en weten, so en weet de consistorie niet hoe sy verandwoord en sal, dat certijds wel afgehandelt en verandwoord was.

11°. Ook can t' geschieden dat ymand, gedisciplineert sijnde, sijnen keer van dienen verwacht, en alsdan oorsaekce neemt hem te wreken tegens de gene die hy meent hem meest tegen geweest te sijn, oft dat die in dienst sijn, ymand voor handen hebben daer van sij sulcx namaels vreesen, en hare vrijmoedigheyt maluten sulcke saecken recht uit te voeren, welke inconvenienten niet te vreesen en sijn daer men sonder bepaalde tijt in den dienst volherd.

»Aengaende de derde vraghe: Wij en meenen niet dat ymand sonder exceptie in den dienst altoos behouden werde, die eens daerij gestelt is, maer dat men niemant verlate die daer in bequaem en getrouw behouden wierd, ten sij dat hy met reden sijnes noods daer van versoecke verlaten te sijn. Welcke reden den kerckenraad billic vindende, sulck eenen verlaten mach, en eenen anderen in sijn plaetse stellen, even gelijck als den dienst verheelt [d. i. op nieuw vervuld] moet sijn, daer een Dienaar door onverschietelijck sijns lichaems ofte metter dood afgaet, oft woonstede verandert, oft tot hooger ampt beroepen werd. Derhalven verstaen wy beter te sijn, den dienst alleenlijck te verheelen met toekiesinghe van so vele als door noot oft afwijchelijck afgaen, dan t'eenigen bestenden tijt jaerlijck die Dienaers oft een deel daer af te verwisselen»).

Na de Synode van Emden, en de eerste Dordtsche, besloot het Colloquium van de in Engeland gevestigde Nederlandsche Kerken in Mei 1578 (a. w., blz. 40): »Aengaende het 15^e artikel van Emden ende het 31^e van Dordrecht vynden de broeders de mynste veranderinghe de profytelijckste, sonder nochtans de ghewoonten oft noot van anderen kerken te willen preiudicieren»).

Daarbij bleven zij, althans in hare Colloquia, ook nadat de Nationale Synoden, waaraan zij hadden deelgenomen (die van Dordrecht en Middelburg), de bepaling van afreding wederom bevestigd hadden; blijkens het besluit van hare Colloquium van Augustus 1599 (a. w., blz. 97): »op de questie, ofte de merckelike verliesinghe met groot van Godts woort can bestaan, — de vergaderinghe, ghelet hebbende op Gods H. Woort, seggen dat den dienst der Ouderlingen ende Diakenen is ghelijck den dienst der Dienaeren des Woords ghedurich [d. i. voortdurende], tot dat sij om wettelike redenen werden gheclaxert, latende nochtans de gheten haer vrijheyt in haer gebruyck totter tijt dat sij t' stichtelijck connen veranderen»).

Evenzo het Colloquium van Juli 1609 (a. w., blz. 103). Daar werd »bevonden, dat sommige Gheten noch niet en hebben connen stichtelijck veranderen de jaerlijckes verkiezinghen in een continuatie ende achtervolginge in dienst, tot dat den noot, den kerckenraad bijkijckende, sulcx verheysche. Hierop werd besloten dat dewijle de Bra. eendrachtelick de continuatie voor best hielden, als Gods Woord meest conform, dat derhalven de Gheten, die deselve noch niet en hadden, alle vijt zouden aanwenden om tzelve in te voeren, haer behelpende met de redenen in een schrift van t' jaar 1560 vervat ende in t' Coetus alhier ghesammineert»).

En nog eenmaal werd besloten in denzelfden geest, door het Colloquium van Augustus 1612; welke vergadering tevens eenen zendbrief uitvaardigde aan de zes tot haar behoorende Kerken (a. w., blz. 177—182), o. a. om met resolute van het stuk van 1560 er op aan te dringen, dat zij toch het van ouds bij de meeste der kerken bestaende gebruyk van periodieke afreding zouden afschaffen.

Van den aanvang af ging dat streven uit van de Londensche kerk, d. i. van degenen aan wie hare leiding was toevertrouwd. Om het goed te verstaan, en ook om te begrijpen waarom het op de Nederlandsche Kerken in het algemeen bijna in het geheel geen invloed oefende, moet aan het reeds vermelde nog een andere geschiedkundige herinnering worden toegevoegd. Daar dit echter hier ter plantse slechts met een enkel woord geschieden kan, moge voor meerdere bijzonderheden verwezen worden naar het boekje van Dr. A. Kuiper, »De Hollandsche gemeente te Londen in 1570/1» (ar. 8 en 9 van de serie »Voor drie honderd jaren», jaarg. 1870), en naar de inleiding van Dr. J. J. van Toorenbergen voor zijne uitgave »Philips Marnix van St. Aldegonde Gods-dienste en Kerkeleijke geschriften», Dl. I, blz. XXXIV—XLIV.

Toen de reformatie in Engeland doorwerkte, was bij de Engelsen zelve, niet het minst bij den Souverein (sedert 1558 koningin Elisabeth), die zich als zoodanig ook het hoofd of althans de bestuurder der Engelse kerk achtte, de heersche richting, ondanks het Calvinistische der belijding, zeer hiërarchisch en clericalistisch. Dit nu had voor de te Londen gevestigde Nederlandsche Kerk zeer schadelijke gevolgen. Vooreerst moest zij, om te mogen bestaan, zich laten welgevallen, in 1550 dat zij onder eenen Superintendent geplaatst werd, en in 1559, hetgeen veel erger was, dat zij onder het rechtstreeks gezag kwam van den Londenschen Bisschop der Episcopale Staatskerk, die ook bij herhaling dat gezag heeft doen gelden. Voorts was het in dien toestand niet onnatuurlijk, dat (gelijk Prof. van Toorenbergen het uitdrukt, a. w. blz. XXXVI) »de oude uitgewekenen zich uit erkentelijkheid en mischien ook wel uit berekening van hun belang naar sommige gewoonten der Engelse Kerk wilden voegen»; en nu was die Engelse Kerk zeer sterk tegen eenigen invloed van de gemeente op de samenstelling van het